

Köhnəlmiş pestisidlər

Problemlı Sıtuasıya və biz niyə
ındı hərəkət etməliyək.

Köhnəlmiş pestisid ehtiyatları nəinki yalnız insan sağlamlığına təhlükə yaradır, eyni zamanda, təbii resurslara ziyan vura və sosial-iqtisadi inkişafa mane ola bilər. Bu problem ilə lazımi mübarizə aparmaq üçün nə qədər çox gözləsək, onun həlli yolu bir o qədər çətin və baha olacaqdır.

Danuta Hübner, Regional siyasət üzə Aİ müvəkkili,
(Hübner, 2007)

Alman fermerlər assosiasiyası (Deutscher Bauernverband) hesablamışlar ki, nitrofen qida qalmağalının birbaşa və ya dolayısı yolla vurduğı ziyan 500 milyon avronu keçmişdir.

(Brennpunkt LebensmittelSicherheit, 2002)

Belə böyük problemləri beynəlxalq dərəcədə razılaşma ilə həll etmək üçün ciddi addımlar atılmayana qədər, sonrakı istənilən cəhdlər çox az və çox gec olacaqdır.

Alemayehu Wodageneh, Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının Köhnəlmiş pestisidlər üzrə Qlobal Proqramının keçmiş kordinatoru (Wodageneh, 2007)

Bu problemi həll etmək üçün heç bir addım atılmazsa, ehtiyatların çoxu gec tez torpağı, suya keçəcək və atmosferə yayılacaq. Onların ətraf mühitə yayılması təmizləmə qiymətini bahalaşdırır və təhlükəni çoxaldır. Komisiya köhnəlmiş pestisidlər problemini həll etmək üçün təşkil olunub.

Stavros Dimas, Ətraf Mühit üzrə Aİ müvəkkili (Dimas, 2007)

JOHN VİJGEN

Beynəlxalq HCH və Pestisidlər Assosiasiyası İHPA

CHRİSTIAN EGENHOFER

Avropa Siyasi Tədqiqatlar Mərkəzi (CEPS)

MƏHVƏDİCİ
KÖHNƏLMİŞ
PESTİSİDLƏR

PROBLEMLİ SITUASIYA VƏ BİZ
NİYƏ İNDİ HƏRƏKƏT ETMƏLİYİK

Bu kitabçanın Azərbaycan dilinə tərcüməsi və nəşri ECORES Ekoloji İnformasiya-Analitik Agentiliyi tərəfindən UN FAO və GEF " Köhnəlməmiş pestisidlər və Davamlı Üzvi Çirkəndiricilər üzrə Şərqi Avropa, Qafqaz və Orta Asiya ölkələrində (EECCA) potensialın yaradılması" proqramı çərçivəsində həyata keçirilmişdir.

Colophon

IHPA
c/o Elmevej 14
DK-2840 Holte

Başlıq: Köhnəlməmiş (ölümcül) Pestisidlər
Problemlə situasiya və biz niyə indi hərəkət etməliyik

Müəlliflər: John Vijgen,
Beynəlxalq HCH və pestisid Assosiasiyasının (IHPA) Direktoru
Christian Egenhofer,
Brüsseldə Avropa Tədqiqatları Siyasəti üzrə Mərkəzin baş üzvi

Çap edən: Tauw Group bv, Niderlandlar
(IHPA tərəfindən, c/o Elmevej 14, DK-2840 Holte.)

ISBN-13: 978-90-76098-10-4

Dizayn və çap: Rooduijn communicatie və dizayn, Haaqa
Redaktə edən: Pieter Vonk, Marketing və Əlaqələr departamenti,
Tauw bv. Deventer

İstehsalçı: Marketing və Əlaqələr departamenti, Tauw bv. Deventer

Fotoqraflar: Matthijs Bouwknecht, Berto Collet, Boudewijn Fokke
Örtük şəkli: Jan Betlem

2009 © IHPA, Holte

Bütün hüquqlar qorunur. Bu nəşrin heç bir hissəsi nəşriyyatçının (müəllif hüquqları olan) yazılı razılığı olmadan heç bir yolla istifadə oluna bilməz.

Əlavə 3

İxtisarlara izahı

ACAP	Arktik Fəaliyyət Planı Şurası
CLU-IN	ABŞ Təhlükəli Tullantıların Təmizlənmə Məlumatları
COP	Stokholm Konvensiyası Tərəflərinin Konfransı
DANCEE	Şərqi Avropada Ətraf Mühit üzrə Daniya Əməkdaşlığı
DG	Ümumi Direktorluq
DOEN	Danimarka Təşkilatı (Holland ifadəsi "doen" "etmək" deməkdir)
DDT	Dixlor-Difenil-Trixloroetan
EC regulation	Avropa Cəmiyyətinin nizamnaməsi
EEA	Avropa Ətraf Mühit Təşkilatı
EECCA	Şərqi Avropa Qafqazı və Orta Asiya
ENP	Avropa Qonşuluq Siyasəti
ENVI Committee	Avropa Parlamentinin Ətraf Mühit, İctimai Sağlamlıq və Qida
EU	Avropa İttifaqı
FAO	BMT-nin Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı
GEF	Qlobal Ekologiya Təsisatı
HCB	Heksaxlorbenzol
HCH	Heksaxlorisikloheksan
IHPA	Beynəlxalq HCH və Pestisidlər Assosiasiyası
MEP	Avropa Parlamentinin Üzvü
NGO	Qeyri-hökumət təşkilatı
NIP	Milli Fəaliyyət Planı (Stokholm Konvensiyası nəzdində)
OP	Köhnəlməmiş pestisid
PAH	Poliaromatik Karbohidrogenlər
PCB	Polixlorbifenil
PER (PERC)	Perxlortilen
PHARE	Polşa və Macarıstan: İqtisadiyyatın yenidənqurulmasına Yardım (indi 10 yeni CEEC-ə üzv dövlətləri əhatə etmək üçün genişləndirilib)
POP	Davamlı Üzvi Çirkəndiricilər (DÜÇ)
POPCIP	Davamlı Üzvi Çirkəndiricilər üzrə Avropa Cəmiyyəti Fəaliyyət planı
WECF	Ümumi Gələcək üçün Avropada Qadınlar

**KÖHNƏLMİŞ PESTİSİD
EHTİYATLARI NƏNKİ YALNIZ
İNSAN SAĞLAMLIĞINA
TƏHLÜKƏ YARADIR, EYNİ
ZAMANDA, TƏBİİ RESURLARA
ZİYAN VURA BİLƏR VƏ SOSIAL-
İQTİSADI İNKİŞAFA MANE OLA
BİLƏR. BU PROBLEM İLƏ
LAZİMİ MÜBARİZƏ APARMAQ
ÜÇÜN NƏ QƏDƏR ÇOX
GÖZLƏSƏK, ONUN HƏLLİ YOLU
BİR O QƏDƏR ÇƏTİN VƏ BAHA
OLACAQDIR.**

Danuta Hübner

Regional siyasət üzrə Aİ müvəkkili (Hübner, 2007)

**ALMAN FERMERLƏR
ASSOSİASİYASI (DEUTSCHER
BAUERNVERBAND)
HESABLAMIŞDILAR Kİ,
NİTROFEN QIDA
QALMAQALININ BİRBAŞA VƏ
YA DOLAYISI YOLLA VURDUĞU
ZİYAN 500 MİLYON AVRONU
KEÇMİŞDİR.**

(Brennpunkt LebensmittelSicherheit, 2002)

**BELƏ BÖYÜK PROBLEMLƏRİ
BEYNƏLXALQ DƏRƏCƏDƏ
RAZILAŞMA İLƏ HƏLL ETMƏK
ÜÇÜN CİDDİ ADDIMLAR
ATILMAYANA QƏDƏR,
SONRAKI İSTƏNİLƏN
CƏHDLƏR ÇOX AZ
VƏ ÇOX GEC OLACAQDIR.**

Alemayehu Wodageneh,

BMT-nin Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının
Köhnəlmiş pestisidlər üzrə Qlobal Proqramının
keçmiş koordinatoru (Wodageneh, 2007)

**BU PROBLEMI HƏLL ETMƏK
ÜÇÜN HEÇ BİR ADDIM
ATILMAZSA, EHTİYATLARIN
ÇOXU GEC-TEZ TORPAĞA,
SUYA KEÇƏCƏK VƏ
ATMOSFERƏ YAYILACAQ.
ONLARIN ƏTRAF MÜHİTƏ
YAYILMASI TƏMİZLƏMƏ
QIYMƏTİNİ BAHALAŞDIRIR VƏ
TƏHLÜKƏNİ ÇOXALDIR.
KOMİSSİYA KÖHNƏLMİŞ
PESTİSİDLƏR PROBLEMİNİ
HƏLL ETMƏK ÜÇÜN TƏŞKİL
OLUNUB.**

Stavros Dimas,

Ətraf Mühit üzrə Aİ müvəkkili (Dimas, 2007)

Ön söz

Biz köhnəlməmiş pestisidlərlə (zərərvericilərlə kimyəvi mübarizə vasitəsi) mübarizədə ciddi addımlar atmalıyıq.

Köhnəlməmiş pestisidlər böyük aktuallıq kəsb edir və bu yeni problem deyil. Zəhmət olmasa, icazə verin həmkarım cənab Wieslaw Kuc tərəfindən yazılan "Xəbərdarlıq, Təhlükəli kimyəvi maddələr-köhnəlməmiş pestisidlər" yazısına daxil edilmiş köhnəlməmiş pestisidlər haqqında olan keçən hesabatıma istinad edim.

Kitab aydın şəkildə göstərir ki, siyasətçilər indi köhnəlməmiş pestisid ehtiyatlarının yaratdığı pis vəziyyətə dair tədbir görməlidirlər. Xoşbəxtlikdən belə görünür ki, Aİ-ə (Avropa İttifaqına) üzv olan yeni dövlətlər öz ölkələrində lazımi tədbirlər həyata keçirmişlər və hətta yəqin ki, növbəti illərdə həmin ərazilərdə bu problem tamamilə həll oluna bilər. Bəs AQS (Avropa Qonşuluq Siyasəti) ərazisi, Rusiya və Orta Asiya? Biz oturub başqa bir qida qalmağalının yaranmasına tamaşa etmək və ya problem özbaşına həll etmələrinə imkan verməklə problemin öhdəsindən gələ bilmərik.

Hesabatımda Danimarka və digər Aİ ölkələrinə zərbə vuran 2002-ci il Nitrofen qalmağalının aqibəti haqqında yazmışam. Yeni fəlakət daha dəhşətli olacaq və onu göstərəcək ki, biz xəbərdarlığa ciddi şəkildə əməl etməmişik və keçmiş təcrübədən heç nə öyrənməmişik.

Mən, həmçinin, qeyd etmişəm ki, bizim gücümüzü iki başlıca məqsəd üzərində cəmləşdirməliyik:

- Köhnəlməmiş cari pestisid ehtiyatlarının aradan qaldırılması
- Yeni ehtiyatların toplanmasının qarşısının alınması

Bu məqsədlər köhnəlməmiş pestisidlərin öhdəsindən gələcək kollektiv təşkilatın yaradılması və/və ya pul vəsaiti vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Mən, həmçinin, belə bir təşkilatın hansı yol ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) bir hissəsi ola biləcəyini qısa şəkildə təsvir etmişəm, məsələn, BMT-də köhnəlməmiş pestisidlərlə mübarizə mandatı olan Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) ilə yaxın əməkdaşlıq etməklə.

Buna görə də, mən Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının Orta Asiyanın tədqiqatları ilə bağlı son təşəbbüslərimi və 2008-ci ilin Dekabr ayında Azərbaycanda keçirilən seminarı bəyəniyəm. Həmin seminarlarda aşkar edilən köhnəlməmiş pestisidlərin son statistikasi böyük təəccüb yaratdı.

Mənə aydındır ki, Aİ hərəkətə keçməlidir və buna görə də mən çalışıram əmin olum ki, bu problemə Avropa Parlamentinin yeni qanunvericiliyində baxılacaq. Yuxarıda qeyd olunan təşkilat və ya pul vəsaiti kimi konkret məsələlərdə razılığa gəlmək üçün bu iş Ətraf Mühit Komitəsinin və ikitərəfli görüşlərdə məsul müvəkkillərin öhdəsinə götürülməlidir.

Hansı partiyadan olmasından asılı olmayaraq, Avropa Parlamentindəki bütün həmkarlarıma bu vacib təşəbbüsə dəstək verməyə səsləyirəm. Köhnəlməmiş pestisid problemi diqqət və həll yolu tələb edir. Bu gün, çünki sabah artıq gec ola bilər.

Dan Jørgensen

Avropa Parlamentinin üzvü

Müqəddimə

"Köhnəlmis pestisidlər: Problemlı situasıya və nə üçün biz indı fəaliyyətə keçməliyik" adlanan bu hesabat köhnə Sovet, Cənub Balkan və daha az sayda olmasına baxmayaraq yeni Avropa İttifaqı ölkələrində köhnəlmis pestisidlərlə bağlı getdikcə artan təhlükənin təhlilinə yardım məqsədi daşıyır. Uzun müddət bu problemlə çox dərinəndən məşğul olan biri kimi mən təkrar qətiyyətlə deyirəm ki, fəaliyyətə keçməyin vaxtıdır. Bu mənim çatdırmaq istədiyim, xüsusilə, Avropa Komissiyasına ünvanlanmaq istədiyim mesajdır. Bu təhlükəyə məruz qalan ölkələrlə birgə belə məsələlərlə məşğul olan əsas müəssisədir.

2007 –ci ildə Avropa Parlamentində təhlükəni nümayiş etdirən sərgi ilə birlikdə ictimai görüş təşkil etdim. Bundan başqa, sərgi Vaşinqtonda Dünya Bankı/Qlobal Ekologiya Təsisatı (GEF), Çinəu, Moldovada keçirilən Beynəlxalq HCH və Pestisid Forumunda, və Vyanada BMSİT-in ildə iki dəfə keçirilən toplantısında nümayiş etdirilmişdir. Köhnəlmis pestisidlərin insanlara təsiri, onların qida və ətraf mühitə getdikcə artan təhlükəsi barədə böyük narahatlığı təsdiqləyən bir çox müzakirələrin şahidi oldum. Qeyd etdiklərimin hamısı məni bu problem həll olunana qədər davam etməyə inandırır.

Mən həmçinin Beynəlxalq HCH və Pestisidlər Assosiasiyasına daha çox tərəfdaşlar cəlb etmək üçün tükənməz səylərinə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Bunlara aiddir: Avropa Komissiyası, Avropa Parlamenti, Aİ –yə üzv olan ölkələr, və Şərqi Avropada Aİ-yə üzv olmayan ölkələr, Birləşmiş Millətlər Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO), Birləşmiş Millətlər Ətraf Mühit Programı, (UNEP) Birləşmiş Millətlər Sənaye İnkişaf Təşkilatı, (UniDO) Dünya Bankı, Stokholm Konvensiyası və Basel Konvensiyası Katiblikləri, Qlobal Ekologiya Təsisatı (GEF) və bir çox qeyri-hökumət təşkilatları, eləcə də, pestisid istehsal edən sənaye.

Başlanğıc mərhələdə hər şey fəaliyyətə başlayan regional layihələrlə irəliləyir doğru gedir. BMT-nin Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının adından İHPA, Miliekontakt International, Green Cross və 9 ölkənin nümayəndələri ilə birgə "Köhnəlmis pestisidlərə və Davamlı Üzvi Çirkləndiricilərə qarşı potensialın yaradılması" üzrə GEF proqramını idarə etməyə başlayacaq.

Proqram 2009-cu ilin əvvəllərində başlayıb. Layihəyə bu ölkələrdə təbliğat və potensialın yaradılması və regional əməkdaşlığın gücləndirilməsi məqsədləri və texniki bilik və təcrübələrin mübadiləsi daxildir. Layihə ölkələr və mütəxəssislər arasında əlaqə yaradacaq və regiondakı bütün ölkələrdə təmizləmə əməliyyatlarının hazırlanmasını və həyata keçirilməsini asanlaşdıracaq.

Köhnəlmis pestisidlər idarəsi üzrə BMT-də mandatı olan Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı Orta Asiya və Qafqazda köhnəlmis pestisid problemləri üzrə tədqiqata başlayıb. 2008-ci il 2-4 dekabr tarixlərində Bakıda keçirilən seminarla təşkilat vəziyyətin ciddiyətini vurğulayıb və tez bir zamanda tədbir görmək üçün dünyaya güclü çağırış göndərib.

Mən belə düşünürəm ki, yaxın zamanda əldə edilən inkişaf müsbət haldır və Avropa Komissiyasına bu sahədə platformanı genişləndirmək üçün bənzərsiz imkan vardır. Buna görə də, Komissiyanı gələcək Fəaliyyət Planını tərtib etmək məqsədilə müzakirə etmək və fikir mübadiləsi aparmaq üçün dəyirmi masa toplantısında iştirak etməyə dəvət edirəm.

Wiesław Stefan Kuc.
Avropa Parlamentinin Üzvü
Brüssel Aprel, 2009.

Mündəricat

Ön söz	5
Müqəddimə	8
Nəticə	11
1. Giriş	12
2. Beynəlxalq müqavilələr	14
3. Problemin miqyası	17
4. Köhnəlmiş pestisidlərin təmizlənməsində inkişaf	21
4.1 Avropa İttifaqına üzv dövlətlərin fəaliyyətləri	21
4.2 Avropa İttifaqından kənar: Yalnız sərhəd daxili inkişaf	22
5. Növbəti addımlar üçün fəaliyyətlər	23
6. Təklif – Fəaliyyət planı	25
İstinadlar	26
Əlavə 1.	29
Əlavə 2.	32
Əlavə 3.	34

Ümumi məlumat

Pestisidlər qadağan olunduğu üçün nəzərdə tutulan məqsəd üzrə istifadə edilə bilmədikdə, onların ətraf mühitə uzunmüddətli təsirinə, tarixlərinə, sıradan çıxma və cari tətbiq olunan pestisidlərin spesifikasiyasının dəyişilməsinə görə köhnəlmiş hesab olunur. Bu Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri istisna olmaqla bir çox Avropa İttifaqına üzv dövlətlər tərəfindən təsdiq olunmuş Davamlı Üzvi Çirkəndiricilər (DÜÇ) üzrə Stokholm Konvensiyası tərəfindən təsdiqlənib. O, 2004-cü ildə qüvvəyə minib.

Konvensiya və onun əsasında qəbul olunmuş Milli İcra Planları imzaçı tərəflər, xüsusilə də Avropa İttifaqı ölkələri arasında, problemlə kifayət qədər miqyasda müzakirə edib. Avropa Birliyi çərçivəsində istehsalçılar köhnəlmiş pestisidlərə nəzarət etmək, təhlükəli tullantılara şamil olunan müvafiq Avropa İttifaqı qanunlarına əsasən pestisidlərin toplanması və məhv olunmasını təşkil etməli üçüm öhdəliklidilər. Avropa İttifaqının genişləndikcə onun qanunu yeni üzv ölkələrdə də tətbiq olunmağa başladı. Proses PHARE (Polşa Macarıstan iqtisadiyyatının yenidən qurulmasına dəstək) və bəzi üzv ölkələr tərəfindən təsis olunan milli proqramlar vasitəsi ilə sürətləndi.

Bununla belə, Stokholm Konvensiyasının müddəalarının həyata keçirilməsi də özlüyündə köhnəlmiş pestisidlərlə bağlı risklərin qarşısını almağa kifayət etmir. Konvensiya yalnız ümumi köhnəlmiş pestisidlərin kiçik bir hissəsini təmsil edən 9 spesifik köhnəlmiş pestisidlə mübarizə aparır (bundan sonra Davamlı Üzvi Çirkəndiricilər və ya DÜÇ adlandırılacaq). Bundan əlavə, Aİ-ya yaxın coğrafi qonşuluqda xüsusilə Cənub-Şərqi Avropa və Keçmiş Sovet ölkələrində problem mövcudluğunu saxlayır.

Əgər heç bir tədbir görülməzsə, nəzərə çarpacaq dərəcədə təhlükələr mövcuddur. Qorunmamış ərazilər –on minlərlə hesablanır - insanlara və eynilə heyvanlara ölümcül təhlükə yaradır. Köhnəlmiş pestisidlər ciddi şəkildə Avropa İttifaqı və Avropa İttifaqına üzv olmayan Avropa ölkələri və Postsovet ölkələri arasında kənd təsərrüfatı məhsullarının ticarətini risk altına qoyur. 2002-ci ildə Almaniyada Nitrofen qida qalmaqalı nəticəsində bilvasitə və bilavasitə vurulan zərər 500 milyon Avro dəyərində hesablanıb. Avropa İttifaqına üzv olmayan ölkələrdə də, köhnəlmiş pestisidlər Avropa ölkələri üçün qaçınılmaz risklər təşkil edir, belə ki, məhsullar su hövzələrinin yaxınlığında saxlanılır. Nəticədə, 2002-ci il Almaniyada, və ya 2008-ci il Rumınya, Ukrayna və Moldovada olduğu kimi daşqın vaxtı köhnəlmiş pestisidlər axar sulara qarışa bilər.

Eyni zamanda, köhnəlmiş pestisidlər üçün təmizləmə xərcləri nisbətən çox aşağıdır, hər ton üçün 3000 avro. Avropa İttifaqına yeni üzv ölkələr, qoşulmaqda olan ölkələr, Avropa Qonşuluq Siyasəti ölkələri, Rusiya Federasiyası və Orta Asiya üzrə hesablanmış 256 000 tondan 263 500 tona qədər ümumi həcm üçün tələb olunan yekun məbləğ təqribən 770 və ya 790 milyon avro arasında olacaq.

Bəzi ölkələrin fəaliyyətə istəkliliyinə dair göstəricilər var. Dünya Bankının köməyi ilə Moldova Respublikası 1150 ton daimi üzvi tullantını zərərsizləşdirib. Ukraynada 1000 ton köhnəlmiş pestisidin Almaniyaya məhv olunmaq üçün göndərilməsinə dair müzakirələr davam edilir və digər 2000 ton köhnəlmiş pestisidlərin məhv olunması və zərərsizləşdirilməsi artıq planlaşdırılıb.

Məhv etməni sürətləndirmək üçün, Avropa İttifaqının maliyyə və texniki dəstəyinə ehtiyac duyulur. Eyni zamanda bu, maarifləndirməni genişləndirəcək, texniki bilik ilə təmin edəcək, yerli maliyyə əməkdaşlığına səbəb olacaq və orta müddətdə yəqin ki, bəzi ölkələrdə hələ mövcud olmayan milli qanunvericiliyin qəbul olunmasına səbəb olacaq.

Biz Avropa Komissiyasını - Avropa İttifaqı üzv ölkələri, Avropa Parlamenti, Avropa qonşuluq Siyasətinə aid olan və Orta Asiyadan olan qeyri-Aİ ölkələri, BMT-nin Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı, UNEP, UNDP, UNIDO, Dünya Bankı və GEF kimi beynəlxalq təşkilatlar, kənd təsərrüfatı təşkilatları, QHT, İstehlakçı təşkilatları və kimya sənayesi daxil olmaqla sənaye və ərzaq prəkəndəçilərinin iştirakı ilə - aşağıdakı mərhələlərdən ibarət Fəaliyyət Planına rəhbərlik etməyə və inkişaf etdirməyə səsləyirik.

Sədrlik tərəfindən idarə olunan Şura köhnəlmiş pestisidlər haqqında Beynəlxalq Ətraf Mühit məsələləri üzrə İşçi Partiyası Şurasında çıxış edəcək.

Avropa Parlamenti:

- Köhnəlmiş pestisidlər barədə daimi hesabat vermək tələbini qeyd edəcək düzəlişi pestisid strategiyasına əlavə etməli və
- Yeni Qonşuluq Siyasətində köhnəlmiş pestisidlər məsələsini xüsusilə qeyd etmək.

Köhnəlmiş pestisidlərə hələ də sahib olan ölkələr:

- Köhnəlmiş pestisidlərin ləğv olunması və çirklənmiş ərazilərin təmizlənməsini Milli Ətraf Mühit Planlarında prioritet kimi göstərməlidirlər
- Məhv edilməni donorlarla danışıqların gündəliyinə əlavə etməlidirlər və
- Milli fondları maliyyə əməkdaşlığına hazır etməlidirlər.
- Avropa Komissiyası, Avropa Parlamenti və Aİ-ə üzv ölkələr problemin əhatəsi və vacibliyi və həlli yolları barədə dialoqları inkişaf etdirməlidirlər.
- Yeni üzv ölkələr köhnəlmiş pestisidlərin barədə məruzə etməli və onların qorunmasının keyfiyyəti ilə bağlı qaydalara riayət etməlidirlər.
- Bitki mühafizə təşkilatları bütün milli və beynəlxalq tərəfdaşlarla birgə Fransa və Polşa təcrübəsini davam etdirərək köhnəlmiş pestisidləri toplamaq və ləğv etmək üçün "Boş Konteyner proqramlarını" tərtib etməli və əsasını qoymağı nəzərə almalıdır.

1. Giriş

Pestisidlər nəzərdə tutulan məqsədlər üçün istifadə edilmədikdə köhnəlik. Sonra onlar ətraf mühitə uzunmüddətli təsirinə, tarixlərinə, sıradan çıxma və cari tətbiq olunan pestisidlərin spesifikliyinin dəyişildiyinə görə qadağan olunur. Beləliklə, Köhnəlmiş Pestisidlərin istifadəsi problemi ümumi pestisidlərin istifadəsinə aid deyil. Əslində problem istifadə olunmayan və köhnələn pestisidlər səbəbindən yaranır.

Xüsusilə, qeyri-müvafiq idarə olunma və saxlanılma təhlükələrindən qaynaqlanan problem aşağıdakıları əhatə edir:

- İctimai sağlamlıq və ətraf mühitin keyfiyyəti
- Kənd təsərrüfatı və ticarət

Problemin başlanğıc tarixi 1950-1960-cı illərə - kənd təsərrüfatı istehsalını artırmaq üçün Kommunist ölkələrinin pestisidlərin istifadəsini genişləndirdiyi dövrə aid edilir.

Pestisidlər fermerlərə pulsuz paylanılırdı və bu yalnız həddən çox istifadə ilə deyil, həmçinin qalıq və qablaşdırma materiallarının yalnız idarəetməsi ilə nəticələnirdi. Hesablanmışdır ki, bu günə kimi 260 000 ton köhnəlmiş pestisid keçmiş Sovet İttifaqı ölkələrində, Cənubi Balkan, Avropa İttifaqına yeni üzv olan ölkələr - Polşadan Qırğızıstan qədər uzanan on minlərlə ərazilərdə cəmləşib. (bax Federov və Yablokov, 2004 və Əlavə 1)¹.

¹ Təhlükə, Kimyəvi maddələr, Köhnəlmiş pestisidlər (Kuc 2007), Komissiyanın prezidenti Josse Manuel Barroso (Barroso 2007), 4 müvəkkil (Dimas, 2007; Hübner, 2007; Kyprianou 2007; Michel, 2007); Avropa Parlamentinin 9 üzvi, həmçinin, 5 ölkə naziri daxil olmaqla 45 müəllif köhnəlmiş pestisidlərdən təsiri əks etdirib, sənəd təcili islahedici tədbirlərin vacibliyini göstərir.

2. Beynəlxalq müqavilələr

Təhlükəli tullantıların sərhəddən keçirilməsi və onların ləğv olunması Konvensiya Təhlükəli Tullantıların Sərhədlərdən Ötürülməsi və Onların Ləğv Olunmasına Nəzarət Konvensiyası, 1979-cu il BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının (UNECE) Havanın Uzunmüddətli Sərhədlərdən Çirklənməsinə dair Konvensiyası (Davamlı Üzvi Çirkləndiricilər üzrə 1998-ci il Protokolu) və 1998-ci il Müayinə Təhlükəli Kimyəvi Maddələr üzrə Əvvəldən Məlumatlandırma və Razılışdırma proseduruna dair Rotterdam Konvensiyası.

Əsas beynəlxalq razılışma 152 ölkə tərəfindən təsdiq olunmuş və 2004-cü ildə qüvvəyə minən Stokholm Konvensiyasıdır.

Hal-hazırda ratifikasiya ABŞ və Avropa İttifaqına üzv ölkələri olan İtaliya və Maltada gözlənilir.

Stokholm Konvensiyası² yalnız bir neçə seçilmiş Davamlı Üzvi Çirkləndiricilərin istifadəsini qadağan edir və demək olar ki, köhnəlmiş pestisidlər problemini ünvanlamayıb. Fəaliyyətin əsas istiqamətinə bunlar daxildir:

- Konvensiyaya daxil olan DÜÇ-lərin istehsalı və istifadəsinə qadağa
- ciddi idxal məhdudiyətləri qanunu
- ehtiyatların aşkar olunması və təhlükəsiz idarəedilməsi
- texniki yardım və maliyyə dəstəyinin təmin olunması daxil olmaqla inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin xüsusi ehtiyaclarının nəzərə alınması
- konvensiyanın məqsədlərinə nail olmaq üçün Milli Fəaliyyət planının hazırlanması

Avropa İttifaqı Stokholm Konvensiyasının əsasnamələrini Cəmiyyət qanununa çevirmişdir və buna görə də onun tələbləri Avropa İttifaqına üzv ölkələr və Aİ institutlarının öhdəsinə götürülür (bax Davamlı Üzvi Çirkləndiricilər üzrə Milli Fəaliyyət planı) (POPCIP Bölmə 2.4).

Bütün DÜÇ-lərə Təhlükəli Tullantılar kimi müraciət edən Basel Konvensiyasının məqsədi ictimai sağlamlığı və ətraf mühiti təhlükəli və digər tullantıların istehsalı, idarəetməsi, sərhədlərdən ötürülməsi və ləğv olunması zamanı yaranan təhlükəli təsirlərdən qorumaqdır³.

BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının (UNECE) Davamlı Üzvi Çirkləndiricilər üzrə Protokolu⁴ bir qədər fərqli yanaşmadır. O, 11 pestisid, 2 sənaye kimyəvi maddələri və kimyəvi maddələrin istehsalı zamanı yaranan 3 əlavə məhsulu özündə cəmləşdirən 16 maddə siyahısını əhatə edir. Protokolun məqsədi DÜÇ-lərin hər hansı yolla yayılmasının və itkisinin qarşısını almaqdır. O, bəzi pestisid məhsullarının istehsalı və istifadəsini qəti qadağan edir (aldrin, xlordon, dieldrin, endrin, heksabrombifenil, mireks və toksafen). Digərlərinin qarşısının alınması sonrakı mərhələlər üçün planlaşdırılıb (Dixloro-Difenil-Trioxloroetan (DDT), heptaxlor, heksaxlorobenzol (HCB) və polixlor bifenil (PCB)).

BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının Protokolu DDT, heksaxlorosikloheksan (HCH) (Lindan daxil olmaqla) və PCB-ların istifadəsini ciddi şəkildə məhdudlaşdırır.

² Davamlı Üzvi Çirkləndiricilər üzrə Stokholm Konvensiyası əhalinin sağlamlığını və ətraf mühiti uzun müddət ərzində geniş coğrafi miqyasda toplanan və dövr edən, nəticədə insan və heyvanların piy toxumalarında yığılan zərərli kimyəvi maddələrdən müdafiə etmək məqsədilə qəbul olunan qlobal sazişdir (bax: <http://chm.pops.int/>).

³ 1989-cü ildə qəbul edilib və 1992-ci ildə qüvvəyə minib (bax: <http://www.basel.int/>).

⁴ 24 iyun, 1998-ci ildə, Aarhus, Danimarkada BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının (UNECE) Uzunmüddətli və Uzunməsafəli Havanın Çirklənməsi Konvensiyasının (CLRTAP) İcraedici Orqan tərəfindən qəbul olunub (bax:

Nəhayət, Rotterdam Konvensiyası⁵ tərəflər arasında müəyyən təhlükəli kimyəvi maddələrin beynəlxalq ticarəti sahəsində əməkdaşlığa kömək göstərir. Bu əsasən, kimyəvi maddələr haqda məlumatların tərəflər arasında mübadilə olunmasından ibarətdir. Bu sağlamlıq və ətraf mühitə mənfi təsir göstərdiyinə görə qadağan olunmuş və ya məhdudlaşdırılmış pestisidlər və sənaye kimyəvi maddələrini əhatə edir. Hal-hazırda Konvensiyaya 24 pestisid, 4 xüsusi təhlükəli pestisid və 11 sənaye kimyəvi maddə daxil olmaqla 39 kimyəvi maddə aiddir. Aİ-də köhnəlməmiş pestisidlər 850/2004 nömrəli Nizamnamənin öhdəsindədir. Bu nizamnamə Stokholm Konvensiyasında və BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının Protokolunda siyahıya alınmış 13 daimi üzvi tullantı maddələrinin istehsalı, bazarda yerləşdirilməsi və istifadəsini qadağan etməklə Aİ qanunu Davamlı Üzvi Çirkəndiricilərə beynəlxalq müqavilələr ilə tarazlaşdırır. Bu nizamnamə üzv dövlətləri dioksin, furan, PCB və Poliaromatik Karbohidrogenlər (PAH) üçün müfəssəl siyahını tərtib etməyə və onu əldə etməyə və bu maddələrin tullanmasını minimuma endirmək üçün fəaliyyət planı yaratmağa tələb edir. Avropa Komissiyası milli hesablar çərçivəsində əldə edilən inkişafa nəzarət edir. Nizamnamə beynəlxalq dərəcədə qəbul edilən DÜÇ-lərin istehsalı və istifadəsinin qarşısını almaq məqsədlərini xüsusi vurğulamaqla beynəlxalq müqavilələri də geridə qoymuşdur. Əlavə olaraq, BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının Protokolu və Stokholm Konvensiyasının məqsədləri müxtəlif Aİ strategiyalarına, siyasətlərinə və üzv dövlətlər səviyyəsindəki proqramlara getdikcə inteqrasiya olunmuşdur.

Stokholm Konvensiyasına əsasən hər bir tərəf Konvensiyada daxil olmuş DÜÇ-lərə qarşı həyata keçiriləcək konkret fəaliyyəti özündə əks etdirən Fəaliyyət Planı yaratmalıdırlar. Avropa Cəmiyyəti Fəaliyyət planı (POPCIP) 9 Mart, 2007-ci il tarixində qəbul edilmişdir (Avropa Komissiyası, 2007).

Avropa Fəaliyyət Planı Komissiyasının (POPCIP) məqsədi yalnız Stokholm Konvensiyasının hüquqi tələblərini yerinə yetirmək deyil, həmçinin, həyata keçirilmiş fəaliyyətlərin yekununu çıxarmaq və strategiya yaratmaq və Stokholm Konvensiyası və/və ya BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının Protokoluna daxil edilən DÜÇ-lər haqda Komissiyanın gələcək mübarizə planını işləyib hazırlamaqdır. Avropa Fəaliyyət planı Komissiyasının (POPCIP) vəzifələri müvafiq olaraq aşağıdakılardır:

- Cəmiyyət səviyyəsində DÜÇ-lərə dair mümkün tədbirləri müəyyənləşdirmək,
- Onların Stokholm Konvensiyasının tələblərinə müvafiq olaraq səmərəli və səmərəsiz olduğunu qiymətləndirmək,
- Cəmiyyət səviyyəsində gələcək tədbirlər ehtiyaclarını müəyyənləşdirmək,
- Potensial cəhətdən mümkün olan əlavə tədbir planını müəyyənləşdirmək,
- DÜÇ-lərin idarə edilməsi ilə və digər ekoloji siyasətlər və ya oxşar siyasi sahələr arasındakı əlaqəni aşkar etmək və daha da möhkəmləndirmək və
- DÜÇ-lərə dair maarifləndirmə və nəzarəti gücləndirmək.

Avropa İttifaqına daxil olmayan ölkələr üçün köhnəlməmiş pestisid ehtiyatlarının aşkar olunması və təmizlənməsinə kömək PHARE proqramı (İqtisadiyyatın Yenidənqurulmasına Yardım - Cənub-Şərqi Avropa üçün) vasitəsilə həyata keçirilir. Təməzəmə üçün əlavə yardım Avropa Qonşuluq Siyasəti (ENP) çərçivəsində yaradıla bilər, o şərtlə ki, köhnəlməmiş pestisidlər Aİ və hər əməkdaş tərəf arasında bağlanmış müqaviləyə prioritet kimi daxil edilsin.

⁵ Konvensiya 24 Fevral, 2004-cü ildə qüvvəyə minib (bax: <http://www.pic.int>).

3. Problemin miqyası

Köhnəlməmiş pestisidlərin dəqiq miqdarını müəyyənləşdirmək çətindir. Məhsulların çoxu köhnədir və sənədləri yoxdur. Geniş HCH tullantıları ambarları Stokholm Konvensiyası tərəfindən müəyyən edilib və qeydə alınıb. Ayrı-ayrı ölkələr olunan 9 DÜÇ haqda məlumat toplama prosesindədir. Amma kiçik miqdarları hesablamaq üçün kifayət qədər işlər görülməyib. Xüsusilə, HCH və Lindanın miqdarı qeyri-müəyyəndir və çox çətinliklə hesablanıla bilər. UNEP-in (2000) hesablamaları - Afrika və Orta Şərq təcrübəsinə əsaslanaraq - göstərir ki, orta hesabla DÜÇ-lər köhnəlməmiş pestisidlərin yalnız 30%-ni təşkil edir. Bu deməkdir ki, əslində köhnəlməmiş pestisidlərin həcmi ümumi DÜÇ-lərin həcmindən 3 dəfə çoxdur.

Köhnəlməmiş pestisid haqda digər məlumatlar yeni inventorişma, fərdi sahələrin yoxlanılması, pestisidlərin xüsusiyyətləri, növləri və miqdarı əsasında əldə edilmişdir. IHPA-nın ölkələr üzrə qiymətləndirməsi göstərir ki, Aİ (keçmiş üzv dövlətləri çıxmaq şərtilə) qoşulan ölkələrində, ENP ölkələrində, Rusiya Federasiyası və Orta Asiyada köhnəlməmiş pestisidlərin həcmi 256,000-dən 263,500-ə qədər ola bilər.

Cədvəl 1. Regionlar üzrə köhnəlməmiş pestisidlərin miqdarı

Region	Miqdarı (tonla)	Qiymət (milyon Avro)*
ENP və Rusiya Federasiyası	151.500	454.5
Orta Asiya	47.500	142.5
Aİ-yə qoşulan ölkələr	36.000-41.500	108-124.5
(Yeni) Aİ-yə üzv ölkələr	21.000-23.000	63-69
Cəmi	256.000-263.000	768-790.5

*Hər tonu məhv etmək və ya təhlükəsiz saxlamaq üçün təxminən 30000 Avro

Mənbə: IHPA məlumatı, DÜÇ üzrə Konvensiyasının Milli Fəaliyyət planları (Bax: Əlavə 1- yuvarlaqlaşdırmaya görə bəzi kiçik fərqlər var)

Belə qalıqlar xüsusilə 4 əsas formada aşkar oluna bilər:

- Keçmiş saxlanma ambarlarında və onların ətrafında köhnə ehtiyatlar və ya onların qalıqları, bir neçə kiloqramdan 10 və 100 tonlara qədər (istisna hallarda fərdi ambarlarda 1,000 tonnaya qədər). Onlar 10 minlərlə əraziləri əhatə edir.

- Toplanma nöqtələrində, xüsusilə keçmiş Sovet İttifaqı ərazisində, poliqlon adlanan yerlərdə və ya basdırılma yerlərində. Poliqlonlar vaxtı

keçmiş pestisidlər və digər təhlükəli tullantıların nəzarətdə saxlanması üçün nəzərdə tutulan torpaq sahəsidir. Poliqonlar çəpərlənmişdi və xüsusi şəkildə qorunurdu və bütün miqdarın dəqiqliklə qeydiyyata aparılırdı. Sovet İttifaqının mərkəzi idarə sisteminin dağılması ilə poliqonlar söküldü, çəpərlər dağıldı və pestisidlər qeyri-qanuni şəkildə qazıldı, yenidən qablaşdırıldı və yerli bazarlara satıldı və ya cinayətkarlar tərəfindən ixrac olundu. Poliqonlar, digər təhlükəli tullantılarla birlikdə sözün əsl mənasında çox böyük əraziləri əhatə edir.

- Pestisid istehsalından əmələ gələn tullantılar; əsas komponent Lidanın istehsalından əmələ gələn HCH (heksaxlorisikloheksan). HCH₆ tullantısı məhdud sayda ərazilərdə, amma 10 min tonlarla, bəzən 100 min tonlarla paylanmışdır.

- Heksaxlorbenzol (HCB) tullantıları pestisid kimi və ya perxloretlen (həmçinin tetraxloretlen, PER və ya PERC kimi tanınır), karbondetrxlorid və trixloroetilen istehsalı zamanı yaranan tullantı məhsulu kimi istifadə olunurdu. Geniş HCB ehtiyatlarının kiçik bir hissəsi Çexiya Respublikasında (Heinisch, 2006 və 2007, Holoubek 2006 və s.) və Ukraynada (həmçinin bax Qutu 3) aşkar edilib.

Köhnəlməmiş pestisidlərin təmizlənməsi üçün xərclər çox azdır. IHPA tərəfindən həyata keçirilən layihələrin nəticəsi göstərir ki, təmizləmə, yenidən qablaşdırma, daşınma və ləğv edilmə üçün xərclər hər tonna üçün 3,000 avrodur. FAO da təqribən eyni hesab müəyyənləşdirib. Afrika üçün bu xərclər 3,000-5,000 ABŞ dollarıdır. IHPA-nın hesablamalarına görə Aİ-də, qoşulma ölkələrində, ENP ölkələrində, Rusiya Federasiyasında, Orta Asiyadakı köhnəlməmiş pestisidlərin hamısı ilə mübarizə aparmaq üçün 770-790 milyon avro tələb olunur. FAO hesablamalarına görə bu məbləğ bir qədər çoxdur. Bu o səbəbdəndir ki, indiyə kimi fəaliyyət göstərməmək təmizləmə işlərini daha da bahalaşdırır. Avropa Ətraf Mühit Agentliyinin nəşrində qeyd olunduğu kimi fəaliyyətsizliyə görə qiymətin dəyişməsi tez rast gəlinən hadisədir (Koppe və Keys, 2001).

⁶ Texniki HCH ilk məhsuldur ki 1948-ci ildə bazara çıxarılmışdır. Çox güclü və qida məhsullarına keçən xoşagəlməz qoxusu HCH-i praktiki olaraq faydasız etdi, texniki HCH-in tətbiqi getdikcə azaldı və Lindan ilə əvəz olundu. Lindan istehsalında əlavə məhsul kimi yaranan HCH izomerləri çox vacibdir, belə ki, onlar dünyə üzrə ən çox istifadə olunan pestisiddir. Li (1999) 1999-cu ildə hesablamışdır ki, texniki HCH-nin global istifadəsi 1948-ci ildən 1997-ci ilə kimi təqribən 10 milyon tonna olmuşdur ki, bu tarixdə indiyə ki ən çox istifadə olunan pestisid olmuşdur (Vijgen, 2006).

Stokholm Konvensiyasının 4-8 May 2009-cu il tarixli dördüncü görüşündə SC-4/10 to SC-4/18 qərarlara əsasən 9 əlavə kimyəvi maddələr DÜÇ kimi Konvensiyaya əlavə olunmuşdur. Bunlara lindan, alfa- və beta-HCH tullantı izomerləri və xlordekon daxildir. Konvensiyanın beşinci görüşündə bu siyahıya

Qutu 1. Fəaliyyətsizliyin xərcləri

2002-ci ildə Almaniya (keçmiş Şərqi Almaniya) və Aİ təbii məhsulların Nitrofen ilə zəhərlənməsi hadisəsi ilə qarşılaşdı. Qida keçmiş pestisid anbarlarında saxlanmışdır. Torpaqda qalan zəhərli qalıqlar qidanı da zəhərlədi. Almaniya fermerlər Assosiasiyası 2002-ci ildə hesablamışdır ki, Nitrofen qida qalmaqlı birbaşa və dolayısı ilə 500 milyon Avrodan çox ziyan vurmuşdur.

Mənbə: Brennpunkt LebensmittelSicherheit (2002).

Qutu 2. Fəaliyyətsizliyin təhlükələri

İqtisadi İslahatlar üzrə Almaniya Məsləhət Qrupu 2002-ci ildə yazmışdır: "Bu inanılmazdır ki, bir vaxtlar Qərbdə istifadəsi qadağan olunan aqro-kimyəvi maddələr Sovet İttifaqında və sonra isə Ukraynada istifadə olunmuşdur. Həmçinin, əminliklə demək olar ki, bu kimyəvi maddələr texniki cəhətdən istifadə üçün heç də ideal deyildi. Almaniyaadakı kimi Ukraynada da Nitrofenlə qida zəhərlənməsi hadisəsi baş verməkdədir. Qida Sənayesi xəbərdarlıq edir ki, Ukraynada təhlükəsiz qida zamanı artıq bitməkdədir.

Mənbə: Cramon-Taubadel, S. von (2002).

Ukraynada köhnəlməmiş pestisidlərlə çirkənməmiş və ya çirkənməyən meylli olan 13,000 ambar və torpaq sahələri təxmin edilmişdir. Ukrayna səlahiyyətlilərinin sözlərinə görə, 5,000 məlum olan sahədə ümumi köhnəlməmiş pestisid qalıqları 32,000 tondadır. Sahələrin çoxunun sərbəst olmağı sahələri zəbt etmək istəyənlər üçün və ya xüsusilə uşaqlar üçün və otlamaq üçün yaxınlıqdakı sahəyə çıxarılan mal-qara üçün çox təhlükəlidir. Ərazilər əsasən rayonların daxilində olur və ona görə də, təhlükəli qalıqlar ətraf torpağa və suya yayılır və yaxınlıqda yaşayanlar üçün böyük təhlükə yaradır.

Mənbə: Antonov və Gamera (2007).

Qutu 3. Qərbi Ukraynada İvano-Frankisk oblastında, Kaluşda HCB təhlükəsi.

Ukraynadan Moldovaya axan Dnestrin qolu olan Savka çayının sahili boyunca Avropanın ən böyük HCB ehtiyatları yerləşir. Dnestr çayının hövzəsi 7 milyondan çox əhali üçün yaşayış yeridir və Dnestr özü Moldova Respublikası və Ukraynanın hissələri üçün əsas içməli su mənbəyidir. Ərazi 10,000 tonna HCB basdırılmış sahələrin məhvi ilə birgə DÜÇ-lərlə mübarizə üçün üstünlüyü olan ərazi kimi təsvir olunur. Hesablanmışdır ki, yalnız bu sahə Ukraynanın ümumi pestisid probleminin 30%-ni özündə cəmləşdirir. Milli Fəaliyyət planı layihəsi bu ehtiyatları məhv etməyi təklif edir (2006-cı ildən bəri rəsmi təsdiq üçün hazırdır). Milli Fəaliyyət planı qəbul edilmədiyinə görə heç bir addım atılmamışdır.

Mənbə: Ətraf Mühit və Təhlükəsizlik, 2007; UNECE, 2004; Ukrayna Milli Ekoloji Siyasəti 2007; Antonov və Gamera, 2007; CLU-IN, 2008.

4. Köhnəlməmiş pestisidlərin təmizlənməsində inkişaf

4.1 Aİ-nə üzv ölkələrdə fəaliyyət

Köhnəlməmiş pestisidlər problemi bütün Avropa İttifaqına üzv ölkələrdə tanınan problemdir. İstifadə olunmamış və vaxtı keçmiş məhsulların "göndərəne geri qaytarılması" Avropada ümumiləşmiş təcrübədir, buna uyğun olaraq köhnəlməmiş pestisidlərin sahibi müəyyənləşdirilir. Aİ qanunlarına əsasən istehsalçılar köhnəlməmiş pestisidlərə nəzarət etməyə, onların toplanması və məhv olunmasına görə də məsuliyyətlidirlər. Aİ-nin genişlənməsi bu vəzifənin yeni üzv ölkələrə də şamil edir. Aİ daxilolma ərafəsində, üzvlükdən əvvəl Aİ üzv ölkələrinin DANCEE⁷ (Danimarkanın Şərqi Avropaya Ekologiya Dəstəyi) və PHARE kimi proqramları (əlavə 2) çərçivəsində Şərqi və Mərkəzi Avropanın 8 yeni qoşulan ölkələrinə bu problemi həll etməyə yardım göstərilib (həmçinin Əlavə 2 –yə baxın)

Məsələn 2002-ci il Sentyabrda Nitrofen qalmaqalından sonra Avropa Komissiyası (Ətraf Mühit üzrə Ümumi Direktorat) Namizəd ölkələrdə köhnəlməmiş pestisidlərin vəziyyəti barədə hesabat dərc etdi (Avropa Komissiyası, 2002). Tədqiqatlar 2004-cü ildə üzv olan 10 yeni qoşulma ölkələrini - Çexiya, Kipr, Estoniya, Macarıstan, Latviya, Litva, Malta, Polşa, Slovakiya və Sloveniyanı əhatə edirdi. Bu iddiaçı ölkələrin hər biri Davamlı Üzvi Çirkəndiricilər daxil olmaqla saxlanılan köhnəlməmiş pestisidlər və onlara nəzarət üzrə vəziyyət barədə hesabat verirdi. Əlavə olaraq, tədqiqat Davamlı Üzvi Çirkəndiricilər üzrə Stokholm konvensiyasının tələblərinin qarşılınması ilə bağlı gələcəkdə yarana biləcək çətinlikləri və məsələləri aşkarlayırdı. Hal-hazırda ENP ölkələri üzrə belə bir hesabat mövcud deyil.

4.2 Aİ-dən kənarında: cüzi inkişaf

Aİ –yə üzv olmayan ölkələrdə, xüsusilə də, Cənub Şərqi Avropa və ENP ölkələrində vəziyyət fərqli olub və belə də davam edir. Milli qanunvericilik inkişaf etdirilməyib, torpaq sahibkarlığı hər zaman müəyyən deyil, istehsalçılar hal hazırda yoxdur və ya cavabdeh hesab olunurlar və effektiv bərpa üçün adekvat infrastruktur mövcud deyil. Qanunvericilik mövcud olsa da, çox vaxt tətbiq olunmur, başqa səbəblərdən biri, ümumiyyətlə dövlət sektoru resurslarının məhdud olmasıdır.

Bununla belə, bəzi fəaliyyətlər həyata keçirilir. Arktikada Çirkənlənmənin

7

8

qarşısını almaq üzrə Arktik Fəaliyyət Planı Şurası (ACAP) çərçivəsində 2,000 tona yaxın köhnəlməmiş pestisidlər Şimal Şərqi Rusiyada yenidən qablaşdırılıb. 2002-ci ildə Albaniya Aİ PHARE proqramından bütün köhnəlməmiş pestisidləri azaltmaq üçün maliyyə dəstəyi alıb. Dünya Bankı Moldova Respublikasında 1,060 tonna PCB və PCB ilə zəhərlənmiş torpaqlarla birgə 1,150 tonna daimi üzvi tullantı təmizlənməsini başladığı (Plesca et al., 2008). Bu layihə 2007-ci ilin sonunda tamamlandı. Danimarkanın Xarici İşlər Nazirliyi Danimarka DOEN və PSO Təşkilatı (İnkişaf etmiş ölkələrdə potensialın yaradılması) ilə birgə Moldova, Qırğızıstan və Gürcüstanda⁸ 2005-ci ildən 2008-ci ilə qədər köhnəlməmiş pestisidlərin kəskin risklərini azaltmaq üçün layihəni maliyyələşdirib. 2008-ci ilin sonunda potensialın yaradılması və maarifləndirmədən başqa 400 tonnadan çox köhnəlməmiş pestisidlər yenidən qablaşdırılıb və təhlükəsiz şəkildə saxlanılıb. Potensialın yaradılması və yenidən qablaşmanı nəzərdə tutan layihə Ukraynada eyni proqramla davam etdirib. 1999 və 2003-cü illər arasında Danimarka hökuməti 1.56 milyon avro civarında köhnəlməmiş pestisidlər üzrə yeni xüsusi proqramlara maliyyə dəstəyi ayırıb (DANCEE, 2003). Fəaliyyətin ilkin fazası Ukraynada "Köhnəlməmiş pestisid ambarlarının təhlükəsinin qarşısının alınması üzrə fəaliyyət planının" yaradılması və Fəaliyyət planının gələcək icrası üçün pilot layihələrin həyata keçirilməsini əhatə edir. İkinci fazaya pilot layihələrin işə qoyulması, yerli icra qurumlarına dəstək, ictimai iştiraka dəstək, təhlil heyətinin təlimi və maliyyə resurslarının daxili və xarici mənbələrdən səfərbərliyi aiddir (WECF, 2006). Ukraynada 1,000 tonna köhnəlməmiş pestisidlərin aradan qaldırılması və Almaniya məhv olunma məqsədi ilə göndərilməsi üzrə iş gedir. Layihə Dövlət Təbiəti qoruma Fondu tərəfindən təsdiq olunur və maliyyələşdirilir. Əlavə 2,000 tonnanın aradan qaldırılması üzrə başqa bir tender həyata keçirilir.

Lakin fəaliyyətlər bunlarla bitmir. Bütün əlaqədar ölkələrdə sistemli yanaşma yoxdur və bütün potensial mənbələr hədəfə alınır. Təhlükəli pestisid HCH6 ilə bağlı böyük problemlər aktualdır. Aİ ölkələri xaricində əsas HCH saxlanılma yerləri keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniyada və Azərbaycandır. Sözü gedən ölkələrdə qanuni, qurumsal və maliyyə imkanları və fəaliyyət üçün yəqin ki siyasi meyil çatışmamazlığı mövcuddur.

5. Növbəti addımlar üçün fəaliyyətlər

Çox ölkələr öz köhnəlməmiş pestisidlərini və onların qalıqlarını uğurla məhv etmişlər. Bu Aİ və yeni Aİ üzvləri də daxil olmaqla digər inkişaf etmiş ölkələri nəzərdə tutur. Bu ölkələrdə maarifləndirmə, qanunvericilik, texniki bilik və maliyyə mövcuddur. Bu faktorların bəziləri, ya da heç biri ENP ölkələrində çatışmır.

Buna baxmayaraq bu regionlarda da bəzi irəliləyişlər var. İlk regional layihə GEF Şurası tərəfindən təsdiqlənmişdi. IHPA FAO adından GEF proqramı olan "Köhnəlməmiş pestisidlər və Davamlı Üzvi Çirkəndiricilər üzrə Şərqi Avropa Qafqaz və Orta Asiya ölkələrində (EECCA) potensialın yaradılması" proqramını idarə edəcək və Milieunkontakt International, Green Cross və 9 ölkənin nümayəndələri ilə əməkdaşlıq edəcək. Proqram 2009-cu ildən başlayacaq. Layihə aşağıdakı 9 ölkədə təbliğatın aparılması və potensialın yaradılması məsələlərini özündə cəmləşdirir: Albaniya, Azərbaycan, Ermənistan, Belarusiya, KYR Makedoniya, Gürcüstan, Moldova, Monqoliya və Rumıniya. Bu layihə regiondakı istənilən ölkədə regional əməkdaşlığı gücləndirməyə, əlaqələndirici ölkələr və ekspertlər vasitəsilə məlumatları və təcrübələri mübadilə etməyə və təmizləmə işlərinin təchiz edilməsi üçün hazırlıq və tətbiq etməyə cəhd göstərəcəkdir.

Eyni zamanda FAO BMT-nin köhnəlməmiş pestisidlərin idarəsi üzrə mandatının dəstəyi ilə Orta Asiya və Qafqazda köhnəlməmiş pestisid probleminə dair tədqiqatlar nəşr etdirmək planlaşdırılır. Tədqiqat nəticələri 2-4 Dekabr 2008-ci il tarixində Bakıda keçirilən toplantıda təqdim olundu. Toplantıya rəhbərlik edən Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Naziri vəziyyətin ciddiliyini qeyd etdi və fəaliyyətə keçmək üçün ciddi çağırış göndərdi.

Başqa regional fəaliyyətlər Dünya Bankı tərəfindən həyata keçirilir ki, bu məqsədlə Tacikistan, Qırğızıstan, Özbəkistan və Gürcüstana xüsusi missiya göndərilmişdir. Həmçinin UNEP-WHO-Milieunkontakt International və Green Cross tərəfindən həyata keçirilən və Qafqazı və Orta Asiyayı əhatə edən GEF Regional DDT layihəsini də qeyd etmək lazımdır. DDT layihəsi bu regionlarda malyariya xəstəliyinin gələcək vəziyyəti ilə bağlıdır və yeni alyternativ yolları müəyyənləşdirmək və DDT qalıqlarını məhv etmək üçün səylər göstərir.

GEF layihəsi ilə paralel olaraq IHPA regionda maarifləndirmə tədbirlərini aparmağa davam edəcək, həmçinin MEP Wieslaw S. Kucun köhnəlməmiş pestisidlər mövcud olan ərazilərdə vəziyyəti təsvir edən foto sərgisi kimi fərdi cəhdləri dəstəkləyir. Amma daha çox tədbirlərə ehtiyac var:

- Bütün ölkələr üzrə müsbət nəticə əldə etmək üçün təklif olunur ki, Aİ digər donorlar ilə birlikdə maarifləndirmə və potensialın yaradılması tədbirlərini maliyyələşdirsin. GEF çərçivəsində belə bir proqram mövcuddur, amma bütün 30 ölkəni əhatə etmək üçün genişləndirilməlidir və yalnız 8 ölkəni əhatə etməməlidir: Albaniya, Ermənistan, Azərbaycan, Belarusiya, FYR Makedoniya, Gürcüstan, Moldova və Rumınyaya.

- Buna paralel olaraq, siyasi səviyyədə Aİ tələb edə bilər ki, hələ heç bir tədbir görməyən ölkələr, məsələn, İtaliya və Malta Stokholm Konvensiyasını təsdiqləsinlər.

- 3-cü mərhələ etibarlı şəkildə inventarlaşmanı nəzərdə tutur. Bu planlaşdırma, büdcə və ləğv etmə fəaliyyətləri üçün vacib rol oynayır. Aİ tərəfindən maliyyələşdirilən proqram vasitəsilə Rumınyaya ölkə üzrə inventarlaşdırma üçün hazırlıqlar işlərinə başladı. Belə ki, inventarlaşdırma potensial tələb edir, potensial isə treyninq tələb edir.

Treyninq materialları FAO-da və digər BMT institutlarında mövcuddur və ümumi istifadə üçün xüsusi treyninq proqramı qəbul edilməlidir. Avropa Komissiyasının Aİ-ə üzv və üzv olmayan ölkələrdə treyninq proqramları üzrə zəngin təcrübəsi var. IHPA yeni köhnəlmiş pestisid ehtiyatlarının təhlükəsinin qarşısını almaq üçün siyasət və strategiyalarda Rumınyaya yardım etmişdir. Ayrıca bir ölkədə bu vacib bir işdir və Aİ ilə ayaqlaşmaq deməkdir, harada ki "göndərənə geri qaytarmaq" siyasəti Avropa və milli qanunvericiliyə artıq daxil edilmişdir. Son vaxtlar Dünya Bankı Qırğızistan, Tacikistan və Özbəkistanda köhnəlmiş pestisidlərə dair texniki tədqiqat aparmağa öz marağını bildirmişdir. Bu tədqiqat 3 pilot sahədə inventarlaşdırmanın bütün aspektləri, təhlükənin qiymətləndirilməsi, təhlükəsizliyin təmin edilməsi, daşınma, köhnəlmiş pestisidlərin ləğv olunmasını, eyni zamanda, bütün komponentlər üzrə yerli əhalinin hazırlaşdırılması və təmizləmə ərazisində alternativ texniki tədqiqatlar ilə məğul olacaqdır.

- Köhnəlmiş pestisidlərin təmizlənməsinin ən bahalı hissəsi onların ləğv edilməsi, və əgər bu mümkün deyilsə, qalıq ambarlarında təhlükəsizliyin təminatıdır. Hal-hazırda yeganə dəstək Stokholm Konvensiyası çərçivəsində təmin olunan cüzi təşəbbüslərdir. Digər tərəfdən ayrıca maliyyələşdirmə, dövlət maliyyələşdirməsinin mümkün olmasından, və inventarlaşma haqda etibarlı məlumatın olub-olmamasından asılıdır.

6. Təklif – Fəaliyyət Planı

Problemlərin həlli üçün köhnəlmiş pestisid ehtiyatları olan ölkələrdə, eləcə də onlardan yeyinti məhsullarını idxal edən ölkələrdə daha çox maarifləndirməyə ehtiyac var. Sahə inventarizasiyası vasitəsi ilə köhnəlmiş pestisidlərin saxlanılma yerləri haqqında daha ətraflı informasiya üçün əlavə iş və mümkün olduqda milli tədqiqatlar lazımdır. Bundan əlavə, qanunvericilikdə boşluqları aşkarlamaq, hər ölkə üçün köhnəlmiş pestisidlərin aradan qaldırılması üçün Fəaliyyət Planının əsasının qoyulması, köhnəlmiş pestisidlərin gələcəkdə yenidən meydana çıxmasının qarşısını almaq üçün tədbirlər və xərclərin hesablanması gərəklidir.

Biz Avropa Komissiyasını Aİ-ə üzv ölkələr, Avropa Parlamenti, Avropa Qonşuluq Siyasətinə aid olan və Orta Asiyadan olan qeyri-Avropa ölkələri, FAO, UNEP, UNDP, UNİDO, Dünya Bankı və GEF kimi beynəlxalq təşkilatlar, kənd təsərrüfatı təşkilatları, qeyri-hökumət təşkilatları (NGO), İstehlakçı təşkilatları və kimya sənayesi daxil olmaqla sənaye və ərzaq pərəkadəçilərinin iştirakı ilə aşağıdakı mərhələlərdən ibarət Fəaliyyət Planına rəhbərlik etməyə və inkişaf etdirməyə səsəyirik. Xüsusi olaraq Fəaliyyət Planı aşağıda göstəriləyi kimi bu qurumları konkret tədbirlər görməyə cəlb edəcək.

- Sədrlik tərəfindən rəhbərlik olunan Şura köhnəlmiş pestisidlər haqqında Beynəlxalq Ətraf Mühit məsələləri üzrə İşçi Partiyası Şurasında çıxış edəcək.
- Avropa Parlamenti:
Köhnəlmiş pestisidlər barədə məruzə etmələrini tələb etməklə pestisid strategiyasına müfəviq əlavələr etmək⁹ və Yeni qonşuluq siyasətində köhnəlmiş pestisidlər məsələsini göstərmək
- Köhnəlmiş pestisidlərə hələ də sahib olan ölkələr
Milli Ətraf Mühit üzrə Fəaliyyət Planlarında onlara üstünlük vermək Məhv edilməni donorlarla danışıqların gündəliyinə əlavə etməlidirlər və milli fondları maliyyə əməkdaşlığı üçün hazır etməlidirlər.
- Avropa Komissiyası, Avropa Parlamenti və Aİ-ə üzv ölkələr problemin əhatəsi, vacibliyi və həlli yolları barədə dialoqları inkişaf etdirməlidirlər.

⁹ Hal hazırda pestisidlərin davamlı istifadəsi üzrə Seçici Direktivi çərçivəsində müzakirə olunduğu kimi

İstinadlar

- ACAP (Arktik Fəaliyyət Planı Şurası) (2008), ACAP iş qrupunun Çağırış Dəqiqələri, 4-5 Mart, 2008, Moskva
- Antonov, Anatoli və Anatoli Qamera (2007), 20-22 Sentyabr, 2007-ci il 9-cu Beynəlxalq HCH və Pestisidlər Forumu (Bax http://www.iropa.info/docs/library/9th/9thHCH_FORUM_BOOK_part1.pdf həmçinin bu saytın 2 və 3-cü hissəsi)
- Barroso, Jose Manuel (2007), Wieslaw Stefan Kuc, Xəbərdarlıq, Təhlükəli kimyəvi maddələr, köhnəlmis pestisidlər, səh 96-106-da Avropa Komissiyasının prezidenti tərəfindən təminat.
- Radio 4 BBC, Afrikada toplanmış köhnəlmis pestisidlər haqqında radio veriliş http://www.blackherbals.com/bbc_radio_4_broadcast_on.htm
- Brennpunkt LebensmittelSicherheit (2002), nömrə 1, səh. 11, Juni, Der Nitrofen-Skandal, Behr's Verlag Hamburg.
- CLU-IN (2008), Davamlı Üzvi Çirkəndiricilər–Üçqat Qiymət (video) (www.clu.in.org.ottowa)
- Cramon-Taubadel, S. von (2002): Almaniyanın Nitrofen Qalmaqalı və Ukraynada Qida Təhlükəsizliyi. Beratungspapier S2 der Deutschen Beratergruppe Wirtschaft bei der ukrainischen Regierung. Kiyev, Juli.
- DANCEE (Şərqi Avropaya Daniyadan Ekoloji Yardım) (1994-2001), Hazardous Waste Management Systems in Estonia, 124/009-0009, Danish EPA, DANCEE, Chemcontrol, 1994-2001.
- DANCEE Litva (1995-2002), Litvada istifadə olunmamış pestisidlərin idarə olunması üzrə Fəaliyyət Planı, 124/025-0026, Daniya EPA, DANCEE, COWI ilə əməkdaşlıqla birgə Krüger tərəfindən.
- DANCEE Latviya (1999-2002), Latviyada Təhlükəli Tullantıların yandırılması, 124/023-0070, Daniya EPA, DANCEE, Chemcontrol.
- DANCEE Baltik Dövlətləri və Rusiya (2001-2002), Baltik Dövlətləri və Rusiyada Davamlı Üzvi Çirkəndiricilərin mərhələli layihəsi, 124/000-0166 Daniya EPA, DANCEE, COWI, 2000-2002.
- DANCEE Şərqi və Mərkəzi Avropa (2001), Şərqi və Mərkəzi Avropada köhnəlmis pestisidlərin icmalı, tam məruzə üçün layihə üçün dəqiq işlənmiş COWI, Fevral 2001.
- DANCEE Latviya (2001), Baltik dövlətlərində daimi üzvi tullantıların mərhələli vəziyyəti (Latviya).
- DANCEE (2002-2004), Köhnəlmis Pestisidlərin Qarşısının alınması, Latviya (2002-2004), COWI Məsləhətçiləri.
- DANCEE (2003), Daniya-Ukrayna Ekoloji Əməkdaşlığı, 1993-2002.
- DANCEE (2004-2006), Rusiya Federasiyasında köhnəlmis Pestisidlərin İdarə olunması, COWI Məsləhətçiləri.
- Danish EPA (2001-2004), Belarusiyada Köhnəlmis pestisidlərin Sorğusu, İdarə olunması və Yerbəyer edilməsi, Daniya EPA, DTI, COWI

Məsləhətçiləri və DANCEM.

Dimas, Stavros (2007), "Köhnəlmis Pestisidlərin təhlükəsi", Wieslaw Stefan Kuc. Xəbərdarlıq! Təhlükəli kimyəvi maddələr, Köhnəlmis Pestisidlər kitabında, səh. 108-114.

Dimcheva, Tsvetanka (2008), "Bolqarıstanda Köhnəlmis pestisidlərin idarə olunması", polixlorbifenil, köhnəlmis pestisid və daimi üzvi tullantıların şüalanması üzrə sərginin məruzəsi, Belqrad, 24-26 Sentyabr 2008, INFRA 303731 (<http://taieux.ec.europa.eu/> – bax TAIEX kitabxanası).

ENS-Xəbərlər (2002), "Çexiya Kimyəvi Zavodlarının su basması kimi Elba zəifliyi" (<http://www.ens-newswire.com/ens/aug2002/2002-08-15-02.asp>).

Ekologiya və təhlükəsizlik (2007), Təhlükəni əməkdaşlığa çevirmək – Şərqi Avropadakı kimi, Təhlükəni əməkdaşlığa çevirmək. Şərqi Avropadakı kimi, Belarusiya – Moldova – Ukrayna, UNEP, UNDP, UNECE, OSCE, REC, NATO.

Avropa Komissiyası (2002), Nümayəndə ölkələrdə köhnəlmis pestisidlərin vəziyyəti, Yekun Məruzə, Sentyabr 2002, Avropa Komissiyası Sədrliyi üçün Ekologiya üzrə COWI.

Avropa Komissiyası (2007), Stokholm Konvensiyasına əsasən DÜÇ-lər üzrə Komissiya Fəaliyyət Planı, İşçi personal sənədi, SEC (2007) 9.3.2007-dən 341 (http://ec.europa.eu/environment/pops/index_en.htm).

Fedorov, Lev A. və Alexy V. Yablokov (2004), Pestisidlər: Canlı məhv edən kimyəvi silah (Sovet İttifaqının faciəvi təcrübəsi), PENSOFT nəşriyyatı, Fevral.

Heinisch, Emmanuel (2006), "Daimi xlorlu hidrokarbon (PCHC), Mənbələrin monitorinqi", Aquatic Mediada. 4. Xlorbenzol, Fresenius Ekoloji Bülleteni, Vol. 15, nömrə 3, səh. 148-169.

Heinisch, Emmanuel (2007), "Heksaxlorbenzol – Elba çayı vasitəsilə idxal", Wieslaw Stefan Kucun Xəbərdarlıq! Təhlükəli kimyəvi maddələr, Köhnəlmis Pestisidlər kitabında, səh. 334-342.

Holoubek, Ivan və s. (2006), Stokholm Konvensiyasının Çexiya Respublikasında tətbiq olunması üzrə Milli Fəaliyyət planı, Layihə GF/CEH/01/003, Çexiya Respublikasında Davamlı Üzvi Çirkəndiricilərlə Stokholm Konvensiyasının tətbiqini təmin edən fəaliyyətlər, Tocoen Məruzə nömrə 23, səh. 45, Brno, Yanvar.

Hübner, Danuta (2007), "Köhnəlmis Pestisidlər", Wieslaw Stefan Kucun Xəbərdarlıq! Təhlükəli kimyəvi maddələr, Köhnəlmis Pestisidlər kitabında, səh. 116-122.

Koppe, Jana G. və Jane Keys (2001), "PCB və ehtiyat tədbiri prinsipləri", David Gee və Sofia Guedes Vaz, Erkən xəbərdarlığın gecikmiş nəticəsi: Ehtiyat tədbiri prinsipləri 1896-2000, Ekoloji Məruzə nömrə 22, Avropa Ekoloji Agentliyi, 2001.

Wieslaw Stefan Kuc Xəbərdarlıq! Təhlükəli kimyəvi maddələr, Köhnəlmis Pestisidlər, (2007)

Kyprianou, Markos (2007), "Sağlamlıq və İstehlak mühafizəsi ərazisində Aİ fəaliyyətləri", Wieslaw Stefan Kuc Xəbərdarlıq! Təhlükəli kimyəvi maddələr, Köhnəlməmiş Pestisidlər kitabında, səh. 138-146.

Li, Yi Fan (1999), "Texniki Heksaxloroksikloheksanın qlobal istifadəsi və Ətraf Mühitin zəhərləməsinin nəticələri: 1948-1997", Ümumi Ətraf Mühit elmi, Vol. 232, səh. 123-160.

Litva milli Fəaliyyət planı(2007), "Stokholm Konvensiyasına əsasən daimi üzvi tullantılar" (<http://www.pops.int/documents/implementation/nips/submissions/default.htm>).

Michel, Louis (2007), "İnkişaf etmiş ölkələr üçün köhnəlməmiş pestisidlərin təhlükəsi", Wieslaw Stefan Kuc Xəbərdarlıq! Təhlükəli kimyəvi maddələr, Köhnəlməmiş Pestisidlər kitabında səh. 124-136.

Ukrayna Milli Ekoloji Siyasəti (2007), Qiymətləndirmə və İnkişaf strategiyası, Kiyev 2007, Ministry of Environmental Protection of Ukraine, p. 180, BMT inkişaf proqramı Qlobal Ekoloji Təchizat, Kiyev.

Plesca, Valentin, Anatol Gobjila, Ion Barbarasa və Larisa Cupcea (2008), "Molovada daimi üzvi tullantı ehtiyatlarının idarəsi və məhv edilməsi" in 9th International HCH and Pesticides

Forum for CEECCA ölkələri üçün 9-cu Beynəlxalq HCH və pestisidlər forumu, Çisinau, Moldova.

Umweltbundesamt (2007), Schadstoffkonzentrationen in Organismen der Nordsee, Avqust (<http://www.umweltbundesamt-umweltdeutschland.de/umweltdaten/public/theme.do;jsessionid=80B4B76B28186A71978B399A197B1113?nodeId=2416>).

UNECE (2004), içməli suyu qorumaq üçün Dnestr əməkdaşlığı (www.uncece.org/press/pr2004/04env_p16e.htm).

UNEP (2000), müəyyən Davamlı Üzvi Çirkləndiricilərin Beynəlxalq planının tətbiq olunması üzrə Beynəlxalq Danışıqlar Komitəsi, Beşinci sessiya, Johannesburg, 4-9 Dekabr, (www.pops.int/documents/meetings/inc5/Fr/inf5-4/inf4.doc).

Vijgen, John (2006), Lindan HCH isomer istehsalı irsi: Tullantıların idarə olunması, meydana gəlməsi və yerbəyer edilməsinə qlobal baxış IHPA (<http://www.ihpa.info/docs/library/Lindane%20Main%20Report%20DE F20JAN06.pdf>).

WECF (2006), Diqqət – Köhnəlməmiş pestisidlər! Ukraynada köhnəlməmiş pestisidlərin idarə olunması, səh. 19 (http://www.wecf.de/english/publications/2006/obsolete_pesticides.php).

Wodageneh, Alemayehu (2007), "Davamlı Üzvi Çirkləndiricilərvə köhnəlməmiş pestisidlərin mürəkkəb problemləri", Wieslaw Stefan Kucun Xəbərdarlıq! Təhlükəli kimyəvi maddələr, Köhnəlməmiş Pestisidlər kitabında, səh. 508-516.

Əlavə 1

Ölkələr üzrə Köhnəlməmiş Pestisidlərin miqdarı

Ölkə/Dövlət	Tonla hesablanmış miqdar	Qeydlər
Albaniya	0	Bəzi 353 ton Köhnəlməmiş pestisid Apreldə İyun 2006-cı ilə qədər məhv edilmişdir, Hollandiya hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilmişdir. 2001 və 2002-ci ildə 360 ton Aİ PHARE (İqtisadiyyatın yenidənqurulmasına Yardım) tərəfindən maliyyələşdirilərək məhv edilmişdir.
Ermənistan	800	
Azərbaycan	4.000	
Belarus	6.558	20-22 Sentyabr, 2007-ci il 9-cu Beynəlxalq HCH və pestisidlər forumunda məruzə edilmişdir.
Bösniya və Hersöqavinya	NA	
Bölgə		Bölgənin Ətraf Mühit və Su Resursları Naziri xanım Tsvetanka Dimiçiyevanın sözlərinə əsasən, ümumi 14.103 ton köhnəlməmiş pestisidin 83.5 %, yəni 11.773 tonu təhlükəsiz şəkildə 76 yeni tikilmiş və ya yenidən qurulmuş dövlət və bələdiyyə anbarlarına qoyulmuşdur və ya 1.804 "BB kublar"da kapsullaşdırılıb. Əlavə 2.330 ton ehtiyat isə müvəqqəti xarakter daşıyır və daimi deyil!
Bölgə	14.103	
Xorvatiya	0	
Çex Respublikası	0	Ekologiya Nazirliyinin sözlərinə əsasən, sonuncu 141 ton köhnəlməmiş pestisid 2007-ci ildə məhv edilmişdir.
Estöniya	0	Estöniya hökumətinin sözlərinə görə bütün 700 ton ehtiyat 2007-ci ildə kənarlaşdırılmışdır.
Gürcüstan	3.000	

Macarıstan	200	2005-2006-cı ildə 5 region üzrə 183 ton toplanmış və məhv edilmişdir. Eyni fəaliyyət digər ərazilər üçün də planlaşdırılıb, ancaq maliyyə çatışmazlığına görə təxirə salınıb.
Qazaxıstan	10.000	
Kosova	8	
Qırğızıstan	3.000	20-22 Sentyabr, 2007-ci il 9-cu Beynəlxalq HCH və pestisidlər forumunda məruzə edilmişdir.
Latviya	10	10 ton yenidən toplanmışdır və 2.000 ton məhv edilmişdir.
Litva	2.000	2002-2005-ci illər ərzində təqribən 3.190 ton köhnə pestisid məhv edilmək üçün Almaniyaya göndərilmişdir.
Polşa	5.000-7.000	20-22 Sentyabr, 2007-ci il 9-cu Beynəlxalq HCH və pestisidlər forumunda məruzə edilmişdir.
Moldova Respublikası	5.450	Dünya Bankı layihəsi 1.150 tondan çox pestisidi 2006-2007-ci ildə məhv etmişdir.
Rumıniya	1.000	Aİ PHARE (İqtisadiyyatın yenidən qurulmasına Yardım) təşkilatının köməyi ilə 2006-cı ilin sonunadək 2.300 tondan çox pestisid məhv edilmişdir.
Rusiya Federasiyası	100.000	
Serbiya	200	Milli Fəaliyyət Planı Statüsü, 2008
Slovakiya Respublikası	300	
Slöveniya	350-400	
Tacikistan	15.160	Tacikistan Milli Fəaliyyət Planı
Türkiyə	3.000-3.300	İlkin Milli Fəaliyyət Planı məlumatı
Türkmənistan	1.671	Miqdar: Etibarlı məlumat yoxdur
Ukrayna	31.700	Ukrayna Milli Fəaliyyət Planı, 2007
		26-28 May, 2005-ci ildə 8-ci Beynəlxalq HCH və pestisidlər Forumunda məruzə edilmişdir. Qeyri-hökumət təşkilatının məlumatına görə 40.000 tondan çox var.
CƏMİ	255.519-262.572	

Əlavə 2

Avropa İttifaqına üzv olan ölkələrdə həyata keçirilən fəaliyyətlərə nümunələr

Litva hal-hazırda pestisidlə çirkənlənmiş 6.212 m³ torpağı və 20.000 ton köhnə pestisidi toplayır və məhv edir. 73 % maliyyələşdirmə Birləşmiş Fonddan, 27 % isə milli fonddan təmin olunur. Litva 2002-ci ildən 2005-ci ilə kimi pestisid qalıqlarının idarə olunması üzrə dövlət proqramının bir hissəsi olaraq, 3.190 ton köhnə pestisidi məhv olunmaq üçün Almaniyaya göndərmişdir (Litva Milli Fəaliyyət Planı, 2007).

Latviya köhnə pestisidlərin təmizlənməsində PHARE (İqtisadiyyatın yenidənqurulmasına Yardım) fondundan istifadə etmişdir. Rumıniya 2005-ci ildən 2006-cı ilə kimi təqribən 2 il müddətində Aİ PHARE-nin (İqtisadiyyatın yenidənqurulmasına Yardım) maliyyə dəstəyi ilə 2.300 ton pestisidi məhv etmişdir. Buna baxmayaraq, ölkə ərazisində hələ də 500-1.000 ton pestisid qalıb.

Daniya Hökuməti DANCEE proqramı çərçivəsində köhnə pestisidlərlə mübarizə üçün Belarusiya, Latviya və Rusiyaya dəstək olmuşdur.¹¹ Proqram dayandırılmışdır. Estoniya dövləti Aİ dəstəyini qəbul etmədən bütün təmizləmə işləri xərcini dövlət büdcəsi hesabına həyata keçirmişdir. 2001-ci ildə Finlandiyaya 110.7 ton, 2007-ci ildə Almaniyaya 103.9 ton ixrac olunmuşdur. Köhnə pestisidlərin qalanı Estoniyada məhv edilmişdir.¹²

Çex Respublikası köhnə pestisidlərin məhv olunmasını öz büdcəsindən Dövlət Fitosanitariya İdarəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyindən həyata keçirmişdir. 2007-ci il məlumatına görə, 141 ton pestisid daxili şəkildə yandırılmış və/və ya məhv edilmişdir.¹³

¹⁰ Litva Respublikası Ekologiya Nazirliyi, ISPA/Birgə Layihələr Bölməsinin rəhbəri Xanım Dalia Papievienėnin məlumatı, Ekoloji Layihələr İdarəsi Agentliyi, 21 Oktyabr, 2008-ci ildə İHPA tərəfindən əldə edilib.

¹¹ Ekoloji Mühafizə Agentliyi DANCEE, CEE regionları üzrə Köhnə Pestisidlərin yandırılma və ya qeyri-yandırılma ilə məhv edilməsi Texnologiyalarının geniş icmal Oktyabr, 2004, bax bölmə 2.1.1

CEE regionları çərçivəsində Stokholm Konvensiyasına Daniya və Beynəlxalq dəstək (<http://www2.mst.dk/Udgiv/publications/2005/87-7614-543-3/pdf/87-7614-544-1.pdf>).

¹² Estonia, Estoniya Ekologiya Nazirliyi, Baş dövlət qulluqçusu xanım Mari-Liis Ummikin məlumatı, 23 Oktyabr, 2008-ci ildə İHPA tərəfindən əldə edilib.

¹³ Litva Respublikası Ekologiya Nazirliyi, ISPA/Birgə Layihələr Bölməsinin rəhbəri Xanım Dalia Papievienėnin məlumatı, Ekoloji Layihələr İdarəsi Agentliyi, 21 Oktyabr, 2008-ci ildə İHPA tərəfindən əldə edilib.

Polşa da köhnəlmiş pestisidlərin məhvi üçün öz büdcəsindən istifadə etmişdir, Macarıstan da məhv edilməni maliyyələşdirmək üçün çox az miqdar istifadə etmişdir. 2001-ci ildə Slovakiya Respublikasında və Macarıstanda Hollandiya Ekologiya Nazirliyinin dəstəyi ilə aşkar etmədə kiçik pilot layihəsi həyata keçirilmişdir. Son bir neçə il ərzində Macarıstanda Cseber Kht ictimai şirkəti 5 region üzrə istifadə müddəti bitmiş 183 ton pestisid toplayıb məhv etmişdir. Fəaliyyətin xərci 80 milyon HUF, yəni təqribən 330.000 avro etmişdir. Cseber Kht şirkəti və oestisidlərin sahibləri 15% ödəməni həyata keçirmişlər, qalan məbləğ isə müvafiq Nazirlik tərəfindən ödənməmişdir.¹⁴ Ancaq Cseber Kht şirkətinin səylərinə və Reflex Assosiyasının qalan 200 ton pestisidin məhv edilməsini davam etdirmək üçün maliyyə resursu tapmasına baxmayaraq, son 3 il ərzində heç bir fəaliyyət həyata keçirilməmişdir.

1998-2007-ci illərdə köhnəlmiş pestisidlər üçün öz vəsaitindən, cəmi 5.516 milyon avro istifadə etmişdir. 2007-ci ildə ümumi 14.103 ton köhnəlmiş pestisidin 83.5 %, yəni 11.773 tonu təhlükəsiz şəkildə 76 yeni tikilmiş və ya yenidən qurulmuş dövlət və bələdiyyə anbarlarına qoyulmuşdur və ya 1.804 "BB küblər"da (195 x 195 x 195 sm ölçüsü olan polad-beton, 5m³ həcmi olan kip plomblanmış koneynerlərdir) kapsullaşdırılıb.¹⁵ Baxmayaraq ki, bu, problem kökündən həll etməyib, ancaq müvəqqəti də olsa, təhlükəni aradan qaldırmışdır. Bolqarıstanda hələ də 2.330 ton köhnəlmiş pestisid düzgün olmayan şəkildə 358 anbarda saxlanmaqdadır.

¹⁴ Cənab Jaromir Manhartın məlumatı. (Çex Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən toplanıb), 20 Fevral, 2008-ci ildə IHPA tərəfindən əldə edilib.

¹⁵ Cənab Tibor Kovacsın məlumatı, Refleks Ekologiya Assosiasiyası, 20 Oktyabr, 2008-ci ildə əldə edilib.

¹Belqrad, Sentyabr, 2008 TAIEX sərəgisində Tsvetanka Dimçiyeva tərəfindən təqdimat, Bax Dimçiyeva (2008).